

מבחן הרומן

ברומן חדש המדלג בין עבר, הווה ועתיד מדומיין, מתאר אמנון רובינשטיין את ההווה הישראלית כהווה ים-תיכונית. רעיונותיו מעניינים, אך חסרה בהם סינתזה ספרותית

אריק גלסנר

אמנון רובינשטיין, הים שמעלינו, שוקן, 259 עמ'

ונשים עידומים למחצה מטיילים ברחובותיה הראשיים של העיר בסמיכות לים. התערטלות פומבית זו, בצידוף החילוניות של הרחצה המערבת תמיד גברים ונשים בים בשבתות, יצרו מידה של סובלנות, של 'חיה ותן לחיות', שלא איפיינה עדים ראשיות אחרות בישראל של אותם ימים. כך הפכה שפת הים למקום שבו היו כל התל-אביבים שווים זה לזה" (עמ' 249).

ניסיון האיפיון הזה של ישראל כמדינת-ים אינו חדש במיוחד, ויש לו תקדימים מעניינים לא מעטים בתרבות הישראלית (אודי זוהר וישראל פנקס, אם למנות שתי דוגמאות). מבחן הרומן של רובינשטיין אינו מצוי, אם כך, באידיאה הזאת כשלעצמה, אלא בניסיון מימושה ובהמחשתה בסיפורים הקטנים המרכיבים את הרומן. אולם הסיפורים המרכיבים את "זמן הווה" של הרומן אינם חורדים מספיק. הם מכילים כמה שאים רגשיים ראויים לציון (הנער הערבי שזהותו נחשפת; ג'מבו המאזין באמפתיה לסיפורי ההעפלה של יצחק חלמיש ועוד), אבל הם קצרים מדי, ואינם מצליחים להיחלץ ממנייה קטלוגית של סיפורי-חיים ישראליים (חלקם, אמנם, מעידים על רמיון וכושר-המצאה סיפורי), שאינה מתגבשת לכלל אמירה על הישראליות, לכלל סינתזה ספרותית.

המקוריות של רובינשטיין מצויה פוטנציאלית דווקא בשילוב של "זמן עבר" ברומן. השילוב של תלאות ההיסטוריה היהודית בחזון "הים-תיכוני" הקוסמופוליטי, הנהנתני והא-היסטורי הופך את החזון הזה לדיאלקטי ומורכב יותר. העובדה שתלאות ההיסטוריה היהודית קשורות גם הן לים התיכון ("ההעפלה")

מוסיפה אידוניה מיוחדת לחזון "הים-תיכוני" ה"משוחרר". אולם השילוב של החומר ההיסטורי ברומן נוהל הצלחה חלקית בלבד: השימוש בו מרגיש את החיסרון באותה יכולת אלכימית ההופכת פרוזה עובדתית לספרות. "זמן עבר" הוא יותר מרי "היסטוריה" ופחות מרי "ספרות".

כמו ברומן הקודם והמוצלח מאוד שלו, "כביש מספר חמש", מנסה רובינשטיין גם כאן לגבש אמירה מקיפה על הישראליות. ברומן הקודם הוא ביקש לתאר את הקרבנות העצוב של המציאות הישראלית ה"מתמערבת", הקפיטליסטית, הרב-תרבותית והפוסט-מודרנית. ניסיונו כאן, לאפיין את ישראל כארץ ים-תיכונית, מוצלח פחות.

אבל יש קרבה נוספת מעניינת בין שני הרומנים. הקרבה הזאת נוגעת לאופטימיות הבסיסית שמובעת בהם כאשר למציאות הישראלית. כאן, התפיסה האפוקליפטית של רובינשטיין מעניינת מאוד, כי היא תופסת את האפשרות האפוקליפטית לא כקץ אלא כאפשרות להתחלה חדשה. בשולי הרומן, מתאר רובינשטיין איך עליית מפלס הים התיכון לא רק שאינה גורמת להחרבתה של ישראל, אלא אף משנה את פני המזרח התיכון לטובה. מאגרי הנפט הערביים וזהוהו בעקבות עליית מפלס הים, ובמזרח התיכון מושל "הלך רוח חדש, אשד עורר פיוס בין יהודים לערבים" (עמ' 241). מעניין גם שהאפוקליפסה אינה נוגעת רק למדינת היהודים, אלא נושאת אופי אוניברסלי. באוירת האי-זוודאות, האלגיה והפסימיות שרווחת בישראל העכשווית, התפיסה הממתנת של האפשרות האפוקליפטית היא קול רענן. אולם הראייה הזאת, המתגלה רק בשולי הרומן, שייכת לרובינשטיין האינטלקטואל הכולט, ולא לרובינשטיין הסופר.

הרומן החדש של אמנון רובינשטיין מחולק לשלושה זמנים המתוארים לסירוגין: "זמן עבר", "זמן הווה" ו"זמן עתיד רחוק". להתרחשויות בעבר ובעתיד יש מוקד אחר, ואילו ההתרחשויות בהווה מתפצלות לכמה וכמה מוקדים.

העבר מתמקד בסיפורה (האמיתית) של ספינת המעפילים "טייגד היל", שהגיעה לחופי תל אביב ממש עם פרוץ מלחמת העולם השנייה. את הסיפור הזה מספר רובינשטיין מכמה זוויות: המרכזית שבהן היא זיכרונותיו (בגוף ראשון) של יצחק חלמיש (דמות ברזיה),

שהיה בין האחדאים בספינה ומגולל את תלאותיה. זווית אחרת היא סיפורה של לולה (המובא בגוף שלישי), יהודייה-גרמנייה סוציאליסטית ומתבוללת, שנמלטה עם בתה מגרמניה ברגע האחרון והגיעה אף היא לספינה.

ההתרחשות בעתיד מתמקדת בתיאור של מציאות אפוקליפטית. את רצועת החוף של הארץ עלה וכיסה הים המאה ה-22, יוצאות ספינות מאזורי הארץ ההרדדים לסוורים ימיים מעל "העיר הידוקה" (תל אביב, "העיר הבנה", לפנים). באחד הסיפורים הללו יוצא נכד-נכדו של יצחק חלמיש לאתר את היומן שכתב סביבו בערוב ימיו.

חטיבת הרומן העוסקת בהווה מפוצלת לכמה וכמה עלילות, המתרחשות כולן בשפת הים של תל אביב. הראשונה היא סיפור

האהבה המנץ בין נערה יהודייה לנער ערבי מיפן, המסתייך את ערביותו בהתחזות לאילם. עלילה נוספת היא סיפורו של גבר צעיר, שאחותו נהרגה בפיגוע והוריו שקועים במריבה אינסופית. הוא נמלט מהגיהנום בבית הוריו לעבודה כמטיס מטוס קל, המפרסם מוצרים בשלט המשתרך באחוריו מעל חוף ימה של תל אביב. כמו כן מצוי כאן גם סיפורו של סדגיי, צועד בחיל הים ועולה חרש מברית המועצות, המתוודע עם נעם הבאד-שבעי, שמשותק לאבד כבר את בתוליו. מלבד כל אלה, ישנם גם תיאוד שיחתן של חבורת טרנסג'נדריות המתיישבות בקפה ליד החוף. רוב המיני-סיפורים האלה מסופרים בגוף שלישי. בצדם, ישנם פרקים נרחבים מהיומן של יצחק חלמיש הקשיש, המתאר את יחסי הקרבה שנקרמים בינו לבין העובר הסיעורי האפריקני שלו, המכונה "ג'מבו".

הרומן של רובינשטיין מבקש לאפיין יסוד בישראליות הנובע מהים התיכון, יסוד הקשור בהיותה של ישראל מדינה עם רצועת חוף ארוכה. כך, למשל, מסביר סדגיי לנעם: "למי שגר ליד ים קשה להבין מה זה לחיות בלי לראות ים. זה כמו חצי חיים. זה כמו לחיות בלי שמים. בלי אדמה (...) קרבה לים זה לא רק עניין אינדיבידואלי. היה לי מורה ברוסיה, שהסביר לי שתרבויות גדולות צמחו מעמים שגרו ליד ים: יוונים, רומאים, פיניקים. ולהפך: אסונות גדולים באו מעמים של יבשה. זה לא מקרה ששתי קטסטרופות הכי גדולות באו מגרמנים ודוסים. עמים יבשתיים הם עמים אכזריים, כמו מונגולים של ג'ינגיס חאן" (עמ' 62-63). הקרבה לים מתקשרת אצל רובינשטיין לישראליות חילונית, נהנתנית, קוסמופוליטית, לא-פורמלית. כך מתוארת תל אביב השקועה במים בהרצאה שנישאת בעוד מאה שנה מהיום: "על שפת הים היו התל-אביבים מתערטלים ומסתפקים בבגדי ים מינימליים, וכך היה אפשר למצוא גברים

רובינשטיין תופס את האפשרות האפוקליפטית לא כקץ, אלא כהתחלה חדשה